

U tradicionalnom je društvu obitelj, u širem smislu možemo to primijeniti i na cijeli feud, bila temeljna jedinica društva. Kapitalistička država i tržište su, kako bi se dinamizirao kapitalistički sustav, razorile obitelj da bi pojedinac, pod parolom slobode i demokracije, postao roba koju se može iznajmiti za nadnicu. Kapitalizam stalno mijenja formu ali esencija, profitna logika, smisao, ostaje isti.

Pogledajmo kako je to izrazio Yuval Noah Harari („Sapiens, Kratka povijest čovječanstva“, Fokus, 2015., str. 398):

„Država i tržište pristupili su ljudima s neodoljivom ponudom pa im rekli: „Postanite pojedinci. Ženite se s kim hoćete, ne pitajući roditelje za dopuštenje. Bavite se kojimgod poslom želite, sve ako se rodovski starješine na to i mršte. Živite gdje god hoćete, čak ako zbog toga i ne možete svaki tjedan na obiteljski ručak. Više ne ovisite ni o svom rodu ni o svojoj obitelji. Umjesto njih, od sada ćemo se o vama brinuti mi, država i tržište. Mi ćemo se pobrinuti da dobijete hranu, krov nad glavom, naobrazbu, zdravstvenu i socijalnu skrb i, dakako, posao. Mi ćemo vam pribaviti mirovinu, osiguranje i zaštitu.“

Harari je u nekoliko rečenica pokazao svu dramatičnu razliku između tradicionalne obitelji i modernog načina života bez obzira da li sami živimo ili u različitim oblicima „obitelji“.

Sama suština kapitalizma se temelji na tehničkoj podjeli rada koja se svodi na specijalizaciju pojedinca koji ju prodaje kao radnu snagu da bi kupio sve ostalo. Prošlost, sadašnjost i budućnost se razlikuje u tradicionalnoj u odnosu na modernu obitelj. Potrebno je sve učiniti kako bi se povećalo tržište i suprotstaviti svemu što bi smanjilo ulogu tržišta. Umjesto prirodne i sitne robne proizvodnje priznaje se samo i jedino robna proizvodnja koja je namijenjena jedino i isključivo tržištu. Sve se prodaje i sve se kupuje. Prodaja je smisao, kupovina je smisao. Ostalo je besmisao.

Tradicionalna obitelj se je brinula o svojim starim i nemoćnim članovima koji su u prošlosti svojim radom podizali djecu. Tako su si osiguravali egzistenciju kada više neće moći raditi kako bi osigurali svoj opstanak. Djeca su budućnost obitelji, pa je prirodno da se ulaže u djecu čak i onda kad roditelji žive na rubu egzistencije. Imovina obitelji bila je rezervni fond za nepredviđene događaje kao što je bolest ili neka druga ugroza. Pojedinac bez obitelji bio je osuđen na dodatne ugroze pa nije čudo da su mladi ljudi osnivali svoje obitelji. Obitelj je bila

temeljna jedinica koja je determinirala cjelokupno društvo. U tome je crkva igrala, malo je kazati, značajnu ulogu. Što su obitelji bile ne pismenije i ne obrazovanije to je uloga crkve bila veća. Nije to bila karakteristika ovih prostora. To je bila univerzalna karakteristika tradicionalnog svijeta.

Kapitalizam je prethodio prosvjetiteljstvu što znači da je u početku kapitalističkog sustava uloga crkve bila sveprisutna u životu cjelokupnog društva pa tako i obitelji. Iako je crkva dominirala ta ista je crkva, na žalost, prihvatila principe funkcioniranja kapitalističkog sustava koji su izravno doveli u pitanje opstanak obitelji kao temeljnog instituta društva. Karl Polany je to sjajno opisao u knjizi Velika preobrazba. To je bio razlog zašto je Marx crkvu nazvao „opijumom naroda“ jer je, po njegovu mišljenju, morala stati na stranu vjernika ne vodeći pri tom računa o svojim interesima. Izraz je bio drzovit, što je bio uobičajen način njegove komunikacije, što je crkva stalno isticala kao ugrozu vjere. Istina je da je Marx svojim drzovitim iskazima stvorio mnoge neprijatelje. Međutim, način komunikacije ne valja brkati sa sadržajem komunikacije.

Dobro je učiniti mali izlet. Kapitalizam je bio i je u stalnoj transformaciji. Kapitalizam se temelji na privatnom vlasništvu i ugovoru. Međutim, krivo se misli da kapitalizam nije moguć u uvjetima državnog vlasništva. Upravo je tzv. socijalizam bio oblik kapitalizma temeljen na državnom (političkom) vlasništvu. Boljševici su bili, u ime radničke klase – kako to gordo zvuči!. vlasnici sredstava za proizvodnju. Svojevrsan oblik kapitalizma imamo u vrijeme fašizma u Italiji čiji je vodeći ekonomista Vilfredo Pareto (dao je veliki doprinos ekonomiji Paretovim optimumom) razradio model korporativizma koji je imao za cilj pomiriti odnos rada i kapitala na temeljima nacionalističke ideologije. Nationalsocijalizam je također pojavni oblik kapitalističkog sustava temeljenog na privatnom vlasništvu u kojem nacionalno i socijalno određuju sve oblike odnosnog društva. Naglasak je na kapitalu. Fašizam i nationalsocijalizam kao i socijalizam polaze od vođe koji sve može i sve zna. I danas postoje vođe koje sve mogu i sve znaju. Sve su to pojavni oblici kapitalizma. Zajedničko ima je borba protiv obitelji. Nije obitelj važna. Važna je država koja se brine o<sup>o</sup> svim aspektima o kojima se je prije brinula obitelj. Tu je crkva ponovo zakazala jer nije inzistirala na obitelji kao temeljnoj jedinici društva. Valja kazati kako welfare state nije nametnula crkva kako bi zaštitila pojedinca od nasrtaja kapital odnosa. Welfare state je nametnuo SSSR koji je uspio uvjeriti slobodni (čitaj: tržišni) kapitalistički svijet kako se socijalizam više brine za radnike. Istini za volju, valja kazati kako je Marx isticao kako azijski način proizvodnje (mislio je na Rusiju) nije put u komunizam već je to razvijeni zapad. Kapitalizmi temeljeni na privatnom i državnom vlasništvu putem ideologije postigli su razlike koje to, imajući u vidu kapital odno, zapravo nisu bile.

Danas u svijetu dominira globalni kapitalizam. Globalni kapitalizam je još jedna faza njegovog razvoja. Pobjednik globalnog kapitalizam je komunistička Kina. Kina ne skriva kako nije bitno koje je boje mačka, glavno je da miševu lovi. U Kini u kojoj je obitelj bila na visokom mjestu prioriteta vidimo danas na djelu dva sustava. Državni sustav koji razara institut obitelji jednako

kao što to čine inozemni investitori i domaći poduzetnici koji vraćaju obitelj kao temeljni socijalni institut društva.

Bez obzira u kojem pravcu se, zbog činjenice da je Kina pobijedila u utrci za primat s razvijenim kapitalističkim zemljama, kretala globalizacija – bilo usporavanjem procesa bilo njegovom transformacijom – nastavit će se razaranjem obitelji. Ona je danas krhka ali je još prisutna. Ipak, kapital odnos uvijek je temeljiti i neće prestati dok je u potpunosti ne zatre.

U ovom trenutku je teško govoriti o bilo kakvoj utemeljenu na činjenicama lijevoj ideologiji. Ljevice nema. Nakon tragičnog boljševizma dobro je da je nema kako bi se stvorili uvjeti za nova promišljanja. Za sada lijevo orijentirani političari se mogu zalagati sa socijalnu državu ali pri tome ne smiju dovesti u pitanje prioritet gospodarstva (čitaj: kapital odnos). Ono što danas zovu ljevica nije ljevica već je inicijativa, kao što je to otvoreno društvo, kapital odnosa kako bi pod parolom razvoja demokratskih procesa i oslobođenja pojedinca omogućio daljnji razvoj kapital odnosa.

Obitelj je razorena. Jednako je razorena wefare state. Sve je manje uzajamnosti. Alijenacija cvate. Briga za potrebite nije pitanje svih pitanja za državu. Moderna država, da bi opstala, brine samo i jedino o svome gospodarstvu. Tako samo najkonkurentnije zemlje mogu govoriti o nacionalnom suverenitetu. Kapital odnos je suveren a države su, u zavisnosti od stupnja razvijenosti, njemu podređene.

U razvijenim zemljama raste broj ugroženih građana. U nerazvijenim zemljama je eksplodirao broj ugroženih građana. Što je još gore broj socijalno ugroženih građana dramatično raste. Nije to cijela priča. Pokrenute su mase migranata koje nitko i ništa više ne može zaustaviti. Slobodno se može reći da je to bauk kapitalizma. Obespravljeni napuštaju svoja ognjišta (doprinos globalizacije) i kreću u potragu kako bi našli „svoje mjesto pod suncem“. Pritisak migracije raste. Smanjuje se natalitet u razvijenim zemljama koja nasušno treba radnu snagu. To je kombinacija kakvu kapital odnos želi. Nije teorija zavjere ako se kaže da je kapital odnos svojim djelovanjem stvorio upravo tu kombinaciju. Obrazovaniji, bitno je da su mladi i zdravi, migranti rade za plaće koje su nekoliko puta manje nego što je to slučaj radnika u razvijenim zemljama. Dolaskom u razvijene zemlje oni će smanjiti plaće domicilnih radnika. Povećat će se profiti. Što može biti bolje od rasta profitne stope?

Razorene obitelji, staro stanovništvo i smanjene plaće su realna budućnost građana u razvijenim zemljama. U nerazvijenim zemljama drama je prisutna ali se o tome u pristojnom

svijetu nije raspravljalo, ne raspravlja i neće se raspravljati. Crkva načelno govori Â kako je potrebno voditi brigu o siromašnima. To me podsjeća na uvjeravanje, nikad sitog, vuka da sačuva ovce koje su tako nemoćne. Rezultat je poznat ovcama nema spasa.

Naš pjesnik Grigor Vitez stihovima najjasnije i najbrutalnije definira načela kapital-odnosa u uvjetima neoliberalizma:

"Što viriš vuče kroz to granje?  
Gledam da pojedem ono janje.  
Pa pojedi ga što ti smeta?  
Tražim razlog radi svijeta."